

Bronius Radzevičius
PRIEŠAUŠRIO VIEŠKELIAI
1 DALIS

[1]

Seniau šis kaimas vadinosi Užpelkiai.

Tylus, vienodas atrodo užpelkiečių gyvenimas. Glusčioja jis prie galulaukės akmenų, miškelių, skardžių, stabčioja prie skaidrių kaip akis ežerėlių, upių, papievių. Gyvenimas - nelyginant tūkstančius kartų mindžiotas laukas. Užpelkiečiai nė įsivaizduoti savęs negali kitaip: vis regi tų pačių galulaukių, trobesių, kelių, miškų ir kalnelių fone. Su medžiais, akmenimis, ūkio padargais, gyvulėliais, trobesiais čia susigyvenama kaip su artimųjų buvimu, kaip su veidais, kurie šmėsčioja šaukti ir nešaukti.

Talpi ir tvari jų atmintis: joje giliai įsirėžia menkiausios detalės, gestai. Mirusiųjų vardai ir gyvenimai nuolat čia atsikartoja, atsišaukia iš gūdžiausių tolumų kaip aidas besiritančiomis viena per kitą bangomis. Čia nuolat kažkas budi prie išnykstančių kartų kapo.

Kalba užpelkiečiai taip, lyg stebėtusi ir niekaip negalėtų atsistebėti viskuo - ne tik įvykiais, kurie pašaliečiui ne visuomet atrodo tokie reikšmingi, bet ir kitais, savimi, ypač laiku, kuris pralekia bemat, kaip vėjas prašvilpia, visa nusinešdamas. Visur, kasdien jie aptinka mažų pasikeitimų. Godžios ir smalsios akys vien jų teieško. Toks žmogus yra Daukinčių Konstantas, kiekvieną pasakojimą pradėdamas nusistebėjimais: ale tu pamislyk... tu žiūrėk... sakyk man... ir šitokie! Kelia jis begaliniai nustebusį, atsargų pirštą ir raukia tankius antakius dar nė nežinodamas, ką pasakys, kuo stebėsis ir ar iš viso verta stebėtis tuo, ką jis papasakos. Šitie žodžiai jam tarsi kokias bedugnes atveria.

Gražūs yra šio kaimo vaizdai, bet saulė plykstels dar greit, ir trapūs, aukšti bus jos tiltai, iškilę viršum kalnų, upių bei skardžių, palei kuriuos siaudžia šiltas vėjas. Dabar niūrus, pasmurgęs ruduo, medžiai jau meta lapus, nuo šakų varva drėgmė, ir gervės jau nuklegėjo padange. Jų tolimas klyksmas nebežadina sodiečių vidurnakčiais. Pabudę aklinoje tamsoje, jie

girdi - neramiai tvartuose bilsnoja galvijai, šniokščia lietus, vėjas - ir galbūt apsidžiaugia, kad tokiu metu niekas pas juos neateis, neras durų, o jeigu ir ras - ilgai grabalios velkės, ir jie dar spės pasislėpti. Suklususios akys ir ausys. Visur atsargūs, sėlinantys garsai. Kaip atskirti, kur vėjo šlamštelėjimas, kur lietaus, kur žmogaus žingsnis? Kitas taip ir pratūno kiaurą naktį besiklausydamas. Laukia, budi.

Užtruksime čia ilgai. Reikės į kiekvieną daiktą ir veidą atidžiai išsižiūrėti, kitaip nieko mes čia nepamatysime, nesuprasime. Daug kas čia nesugaunama kaip saulės mirgėjimas vandenyje ar lapuose, daug kas čia ateis prie mūsų lyg vaikas, prisimerkęs nuo šviesos, ir nesuprasi, kenčia ar džiaugiasi.

Šit stovi jis gana aiškiai regimas: apskuręs, nubrodintais keliais, trina murzina rankele akis. Gal atlėkė ko pasitikti, bet nerado, o gal kiūtojo kur pašiūrėje, ką nors meistravo ar kasė duobutes - matote, kokie jo keliai; gal sėdėjo ant takelio smėly ir laukė sugrįžtant tėvo. Visuomet laukia tėvo sugrįžtant ir, išgirdęs balsus pavieškelyje, ten, kur stovi pajuodę žilvičiai nusvirusiomis šakomis, kur jauja, šaltas liūno vanduo, galvotrūkčiais lekia pasižiūrėti. Tebūnie jis mums pirmasis vedlys.

Taip ir maniau - jis veda į Kristupo Daukinčio sodybą.

Seni, nuzulinti laiptų akmenys, ant jų vis kas nors yra kalama, ypač ant šio, kraštinio, plokščiu paviršiumi. Tai Kristupo Juzukas ant jo ploja uknolio galvutę, tai jo dėdė Konstantas tiesina vinis ar taiso karvės lenciūgą.

Pašalyje ant lentos sėdi senoji Daukintienė. Putlokas apdribęs veidas, akys apvalios, apsiašarojusios. Pakelia ranką, po languota skarute sukamšo baltus kaip pakulos plaukus, sučiaumoja lūpomis ir, kietai jas suspaudusi, vėl išsižiūri, kaip darbuojasi jos sūnus ar anūkėlis. Lupų krašteliai trūkčioja - gal norėtų ką pasakyti, bet nesiryžta, nes dažnai yra barama, kad visur kišasi. Todėl ir akyse, ir silpname, dūstančiame balse jauti nuogastavimą.

Užtat kai, parietęs po savimi koją, čia darbuojasi anūkėlis, ji tik šneka šneka, lyg norėtų už

ilgas tylėjimo valandas atsigriebti. Šneka ir kamšo po smakru skarutės mazgą. Tačiau vaikui šnekučiuoti nėra kada - jis kala ir kala. Pačiupinėja uknolio galvutę - fu, karšta, pauosto - sieros kvapelis - ir vėl čiumpa plaktuką, vėl kaukši. "Nago nenusimušk",-sako senoji. Sako, kad nesėdėtų ant žemės - gaus zapalianiją, sako ką nors ir sako, tačiau kas ją girdės per vėją, per kiemo klevų ošimą. Medžiai, jos medžiai, užleistas, šiaurinėje namo pusėje styrantis sodas, jau plikas, belapis, vėjyje siūruojančios smilgos, žolių stagarai, aviliai apipuvusiomis sienelėmis, kažkada apraišiotos obelaitės... Ir klėtelė, ji priešais, už keliolikos žingsnių, klėtelė supleišėjusiomis nuo kaitrų sienomis, smenganti į žemę, šimtametė, žaliomis samanomis apžėlusiu stogu, su paristu prie durų girnų akmeniui, su išpuvusiu piesta prieklėtyje, su pilkomis durelėmis, su langeliu. Senosios akys vis krypsta į klėtelę, dirščioja ji ir į sodą, aukštakliautį klojimą, į dukters Teklės Vizgirdienės namus pušynėlyje, bet labiausiai rūpi jai vaikas - ar pavalgęs, ar pamotė jo nemušė. Vaikas ko paklaustas atsako nenorom - sotus, nieko nestinga, nieko nereik, tik leiskite jam ploti uknolį.

Šit atsiveria prieangio durys, ant laiptų sustoja vaiko dėdė Konstantas, pusamžis vyras suklususiu veidu, - jis gyvena šiauriniame gryčios gale. "Vėl tu kalinėji? - sako vaikui. - Vėl mano plaktuką paėmei?! Uknolį... aš tavęs klausiu, iš kur uknolį gavai?" - "Atstok tu nuo vaiko", - sako senoji. Į prieangį išleikia nedidukė moteriškė knerpta nosimi, Juzuko pamotė. "Nagi... nagi", - sako ji, bet mes jau einame takeliu per pušynėlį, kur vaiko tetos Vizgirdienės namai. Plūktas molio prieangis, tvartas, prišlietas prie trobos, keletas obelaičių. Mus pamatęs, Vizgirda, paėjęs kiek į šalį, timptels smunkančias kelnes ir, keistai pasigrėždamas, apsidairys. Jis visuomet čia, tarp pušelių, prie kluono ar paupio alksnynėly. Dabar, kai po kaimus valkiojasi visokių žmonių, troboje neužsibūna, nenori šnekėti su kuo pakliuvo.

Už puskilometro, pušynėlyje ant kalvos, prie pat upės - Diržio namai. Stiklo gonkos, tvartas akmeninėmis sienomis, aukštame drebulyne klėtis smulkučiais geltonais lapeliais nudrengtu stogu, prie tvarto vaikštinėja arkliai. Šėrikas Anupras - Diržio įnamys - juos gena į

tvartą. Švilpteli jo botagas. "No! - šaukia Anupras - No, kurva!" Veidas raudonas, raupų iškramsnotas. Šnekama, kad Anupras turįs trūkį, kad kartais jam pasimaišąs protas ir tokie pykčio priepuoliai pagauną - žmogų gališ užmušti. Anot Vizgirdienės, ką tik jam pasakysi - bumbt bumbt atvėpusia lūpa, į žmogų nė akių nepakelia, kaip žemę prarijęs.

Jau į pavakarį, šiltos ūkanos, prunkščia, spardos arkliai. Kažkur lyg pasigirsta pašalyje susispietusių bernų kikenimas. Kažkas gyvuliška pabunda šioje migloje, kur oras persisunkęs mėšlo ir arklių prakaito tvaiku, kur gličiu liežuvium laižo ką tik gimusį savo vaiką žaloji, iš laukų retkarčiais dvelkteli arimų ir riebaus juodžemio kvapas, o šios sodybos šeimininkai, brolis ir sesuo Diržiai, - nė vienas sau poros neieškojo, nenorėjo žemės dalinti (taip bent mano Vizgirdos), - varto išgeltusius maldaknygės lapus. ir kambario prietemoje viršum jų galvų švysčioja laikrodžio švytuoklė. Čia ir verbų bei smilkalų kvapas, ir šventi paveikslai, ir nukryžiuotasis, ir ilgos tylėjimo valandos, atgailavimai. Tylą perskrodžia laikrodžio dūžiai - din dan... Tuo pat metu miestelio bažnytėlėje sugaudžia varpai. Čia ir meldžiantis neišeina iš galvos ūkis, darbai. Beveik regi, kaip šitas gyvenimas lėtai grimzta į prietemas, į tirštėjančią tamsą.